

Provincie Noord-Holland

POSTBUS 3007 | 2001 DA HAARLEM

Provinciale Staten van Noord-Holland
door tussenkomst van de statengriffier mw. drs. K. Bolt

Dreef 3, tweede etage
2012 HR HAARLEM

INGEKOMEN 2 2 FEB. 2018

Gedeputeerde Staten

Uw contactpersoon

mw P.A.J.M. Kreuwel

CZ/JZ

Telefoonnummer +31235144622

kreuwelp@noord-holland.nl

1 | 10

Verzenddatum

2 2 FEB. 2018

Kenmerk

1000711/1045338

Uw kenmerk

Betreft: Advies over nieuwe referendumverordening

Geachte leden,

Ter uitvoering van uw besluit d.d. 6 februari 2017 om te komen tot een nieuwe referendumverordening zenden wij u hierbij het advies over een nieuwe referendumverordening toe. Als u een referendumverordening wilt vaststellen is ons advies om deze te laten luiden conform dit ontwerp. Met dit advies laten wij ons niet uit over de wenselijkheid van een dergelijke verordening.

Inleiding

De provincie Noord-Holland heeft sinds 1995 een Referendumverordening die, op een enkele technische aanpassing na in 2007, sindsdien niet gewijzigd is. De verordening heeft nooit tot een referendum geleid. Een aantal initiatieven om op basis van deze verordening een referendum te houden, is in een vroegtijdig stadium gestrand. Echter kon er wel worden geconstateerd dat de huidige verordening praktisch onuitvoerbaar zou zijn. Het presidium van provinciale staten heeft daarom in 2015 besloten om een statenwerkgroep in te stellen, bestaande uit vertegenwoordigers van meerdere fracties, om te adviseren over de hoofdlijnen van een eventuele nieuwe referendumverordening en over de vraag hoe er omgegaan moet worden met de huidige verordening.

Op 6 februari 2017 hebben provinciale staten in navolging van het advies van deze statenwerkgroep aan gedeputeerde staten gevraagd een nieuwe referendumverordening op te stellen die de huidige verordening vervangt en waarbij rekening wordt gehouden met de volgende randvoorwaarden:

- De verordening moet een raadgevend, correctief referendum mogelijk maken.

Postbus 3007
2001 DA Haarlem
Telefoon (023) 514 3143
Fax (023) 514 3030

Houtplein 33
2012 DE Haarlem
www.noord-holland.nl
Kvk nummer 34362354
Btw nummer NL.0010.03.124.B.08

- Het gaat om het wel of niet volledig instemmen met een besluit en niet om onderdelen van een besluit.
- Het is wenselijk om de Wet raadgevend referendum en de uitkomsten van de evaluatie van het landelijk referendum over het Associatieverdrag met de Oekraïne bij de totstandkoming van een verordening te betrekken.
- De van een referendum uit te sluiten besluiten dienen limitatief in de verordening te worden opgenomen.
- De verordening moet ruimte bieden voor een digitale wijze van indienen van eventuele kennisgevingen en ondersteuningsverklaringen.
- Bij het vaststellen van de drempels gaat de voorkeur er naar uit dat ondersteuningsverklaringen uit de eerste ronde meetellen bij de tweede ronde.
- De drempels moeten het niet te gemakkelijk maar ook niet onmogelijk maken om een referendum aan te vragen.
- Er moet een drempel komen voor de geldigheid van de uitkomst om te voorkomen dat een kleine groep kiezers een te grote invloed heeft op de uitkomst van het referendum.
- Het is wenselijk om een onafhankelijke referendumcommissie in te stellen die toezicht houdt op organisatie en uitvoering en die waar nodig uitvoerende werkzaamheden verricht.
- Het is wenselijk dat er een draaiboek wordt gemaakt.
- Het is wenselijk om de gemeenten in Noord-Holland te betrekken bij de totstandkoming.
- Een referendum dient los van reguliere verkiezingen te kunnen worden georganiseerd.
- Na een referendum dient geëvalueerd te worden.

Een ambtelijke projectgroep is met deze opdracht aan de slag gegaan. Er zijn gesprekken gevoerd met de opsteller van de Utrechtse referendumverordening die nauw aansluit bij de Wet raadgevend referendum en qua procedure goed in elkaar steekt, met de gemeenten waar de hoofdstembureaus¹ gevestigd zijn, met het Ministerie van BZK over digitaal stemmen en met de Vereniging van Nederlandse Gemeenten. Tevens zijn er vragenlijsten rondgestuurd naar alle Noord-Hollandse gemeenten om de nodige informatie over kosten en impact voor gemeenten te verzamelen om te komen tot een goed resultaat. Verder zijn de digitale mogelijkheden onderzocht. Bij het opstellen van dit advies over een nieuwe referendumverordening is zoveel mogelijk rekening gehouden met bovengenoemde randvoorwaarden. Hieronder wordt per randvoorwaarde aangegeven hoe deze is verwerkt in de ontwerpverordening. De keuzes die gemaakt zijn binnen deze randvoorwaarden zijn nader onderbouwd.

---

¹ Elke kieskring heeft een hoofdstembureau dat belast is met de totaaltelling van de stemmen die bij de stembureaus zijn uitgebracht.

Toelichting op de randvoorwaarden

Raadgevend, correctief referendum

De verordening maakt een raadgevend, correctief referendum mogelijk. Het initiatief voor een referendum ligt niet bij provinciale staten, maar bij de burger. Het referendum gaat over reeds genomen besluiten en niet over voorgenomen besluiten, zodat niet de indruk wordt gewekt dat provinciale staten geen verantwoordelijkheid durven of willen nemen voor moeilijke beslissingen en deze aan de burger overlaten. Ook de huidige verordening bevat regels over een raadgevend correctief referendum. Bij de totstandkoming van de ontwerpverordening is de focus gelegd op verbetering en uitvoerbaarheid.

De uitslag van het referendum kan vanwege de Grondwet niet als bindend worden beschouwd. De uitslag moet worden beschouwd als een advies dat dwingt tot een heroverweging, maar niet tot het overnemen van de uitslag.

De keuze voor een raadgevend correctief referendum heeft consequenties voor een aantal andere keuzes, zoals het handhaven van de kennisgeving voorafgaand aan de ondersteuningsverklaringen. Deze keuzes worden in de volgende paragrafen nader toegelicht.

Het volledige besluit

De ontwerpverordening maakt het mogelijk dat een referendum wordt gehouden over een besluit van provinciale staten. Het gaat daarbij niet om onderdelen van een besluit, maar om het volledige besluit. Het is niet wenselijk om ook onderdelen van een besluit referendabel te laten zijn. In dat geval zou na een geldige kennisgeving al de vraag rijzen of de inwerkingtreding van de overige onderdelen van het besluit ook zou moeten worden opgeschort. Een geldig raadgevend advies over een onderdeel van een besluit zou voorts moeten leiden tot een onderzoek naar de gevolgen van aanpassing of intrekking van dat onderdeel voor de overige onderdelen van het besluit.

Voorwerp van het referendum

In artikel 5 van de ontwerpverordening is een opsomming opgenomen van besluiten van provinciale staten die niet aan een referendum onderworpen kunnen worden. De categorieën komen in belangrijke mate overeen met die uit de huidige verordening. In de ontwerpverordening zijn twee wijzigingen ten opzichte van de huidige verordening opgenomen:

a. Gehandhaafd is de categorie van besluiten waarvan de inwerkingtreding of uitvoering niet kan worden uitgesteld vanwege de ermee gemoeide spoedeisende provinciale belangen. Geadviseerd wordt om deze bepaling uit te breiden met 'dringende provinciale belangen'. Het is moeilijk te voorspellen welke onderwerpen in de toekomst zullen spelen in Noord-Holland en het is goed denkbaar dat een besluit zodanig van (provinciaal) belang is dat een referendum niet wenselijk is. Een referendum is een kostbare tijdrovende aangelegenheid die tot een ernstige vertraging in het besluitvormingsproces kan leiden. Hieronder komen we daar uitgebreider op terug. In de referendumverordening van

de provincie Utrecht is eenzelfde bepaling opgenomen.

De beslissing in een concrete situatie of met een besluit zodanig dringende provinciale belangen zijn gemoeid dat een referendum daarover niet wenselijk is, is in de ontwerpverordening bij provinciale staten zelf gelegd.

b. Toegevoegd zijn de besluiten betreffende een inpassingsplan als bedoeld in artikel 3.26 van de Wet ruimtelijke ordening.² De reden van het opnemen van deze uitsluitingsgrond is er in gelegen dat dergelijke plannen al een zeer lange doorlooptijd kennen met voldoende mogelijkheden tot inspraak en de mogelijkheid tot rechtelijke toetsing (beroepsprocedure).

Ook omdat het vaststellen van een provinciaal inpassingsplan (PIP) op veel weerstand uit de lokale omgeving kan stuiten, is het wenselijk om deze restrictie op te nemen. Dit ter voorkoming van een 'kaping' van het referendum op lokaal niveau. Een PIP kan lokaal van invloed zijn, maar dient altijd een provinciaal belang.

Handhaven kennisgeving (drie fasen in de referendumprocedure)

In de ontwerpverordening wordt het 'drie-fasen-systeem' uit de huidige verordening gehandhaafd. Het indienen van het inleidende verzoek wordt voorafgegaan door een kennisgeving aan provinciale staten. Het aantal van 500 handtekeningen voor de kennisgeving is eveneens gehandhaafd. Gezien de korte termijn om de benodigde handtekeningen te verzamelen, wordt de drempel van 500 handtekeningen voor de kennisgeving voldoende hoog geacht. Na een geldige kennisgeving volgt opschorting van de inwerkingtreding van het besluit.

Het handhaven van de kennisgeving in de referendumprocedure is voortgekomen uit de keuze van provinciale staten voor een correctief referendum. Het referendum moet gaan om een besluit dat reeds genomen is. Burgers moeten echter een reële mogelijkheid hebben om de nodige handtekeningen te verzamelen. Een referendum heeft verder alleen zin als de inwerkingtreding van het desbetreffende besluit wordt opgeschort, omdat anders onomkeerbare gevolgen zouden kunnen ontstaan. Het schrappen van de kennisgeving maakt beide onmogelijk, tenzij de inwerkingtreding van 'referendabele' besluiten standaard met ten minste een maand zou worden opgeschort in afwachting van een eventueel inleidend verzoek tot het houden van een referendum. Dit wordt onwenselijk geacht omdat er in de praktijk naar verwachting niet of nauwelijks gebruik gemaakt zal worden van dit instrument en omdat een dergelijke opschorting het vaststellen en implementeren van provinciaal beleid en provinciale regelgeving structureel zal vertragen.

Digitale mogelijkheden

De digitale mogelijkheden betreffende het indienen van een kennisgeving, het indienen van een verzoek tot het houden van een

---

² De huidige verordening bevat een achterhaalde verwijzing naar artikel 39 van de vervallen Wet op de Ruimtelijke Ordening. Het ging daarbij om de planologische kernbeslissingen met concrete beleidsbeslissingen die geen ruimte boden voor afwijking.

referendum, en het indienen van ondersteuningsverklaringen zijn onderzocht.

Het blijkt onevenredig kostbaar te zijn om zelf ICT faciliteiten te ontwikkelen, gelet op de verwachting dat er niet of nauwelijks gebruik gemaakt zal worden van het instrument en gelet op het feit dat een digitale faciliteit de papieren aanlevering niet kan vervangen. Het feit dat er burgers zijn zonder digitale toegang of vaardigheden of burgers die niet digitaal een verzoek willen indienen, vereist dat fysieke mogelijkheden operationeel moeten blijven. Het realiseren van ICT faciliteiten biedt dus slechts een aanvulling op een bestaand proces met veel bijkomende kosten en werkzaamheden.

In de ontwerpverordening wordt evenwel ruimte geboden voor digitale ontwikkelingen, al dan niet op eigen initiatief van de provincie. In artikel 3 wordt bepaald dat gedeputeerde staten kunnen bepalen dat verzoeken tot het houden van een referendum op elektronische wijze kunnen worden ingediend, indien verzekerd is dat die wijze van indiening van verzoeken geen afbreuk doet aan de vereisten van toezicht en betrouwbaarheid. Dat laatste betekent dat er een voldoende mate van zekerheid dient te bestaan dat het bericht ook daadwerkelijk afkomstig is van degene die als afmelder bekend staat. Een elektronische handtekening kan hiervoor voldoende waarborg bieden. Over het wel of niet toestaan van een digitale aanlevering kan ad hoc worden besloten in het geval dat er een referenduminitiatief plaatsvindt. Omtrent de kwestie van het digitaal stemmen heeft het Ministerie van Binnenlandse Zaken aangegeven dat dit voor Nederland vooralsnog niet aan de orde is. De digitale mogelijkheden ten aanzien van het stemmen zelf zijn daarom niet onderzocht.

Drempels voor verzoeken

In de ontwerpverordening is gekozen voor vaste drempels. Het in percentages uitdrukken van de inleidende en definitieve drempel zou betekenen dat bij elk verzoek het volledige aantal kiesgerechtigden opnieuw bepaald zou moeten worden, met bijkomende werkzaamheden en kosten tot gevolg.

In de Wet raadgevend referendum is voor een landelijk referendum een drempel van 10.000 voor het inleidende verzoek en een drempel van 300.000 voor het definitieve verzoek opgenomen. Hiermee is destijds het advies van de Commissie Biesheuvel gevolgd om de drempels zodanig in te richten dat een referenduminitiatief niet onmogelijk wordt, maar wel (aldus deze commissie) 'een forse klus'.³

In de ontwerpverordening zijn de drempels uit de huidige provinciale referendumverordening vooralsnog intact gelaten, waarbij zij opgemerkt dat iedere drempel arbitrair is. Voor een inleidend verzoek zijn 10.000 handtekeningen nodig, voor een definitief verzoek zijn 45.000 geldige handtekeningen nodig. De relatief hoge inleidende drempel (10.000) komt voort uit de wens om in een vroeg stadium duidelijk te krijgen of een besluit echt controversieel is of niet. Het kan

³ Staatscommissie Biesheuvel 1985. Zie hiervoor ook de verwijzing in *Kamerstukken II* 2005-2006, 30372 nr. 9, inhoudende het Voorstel van wet van de leden Dubbelboer, Duyvendak en Van der Ham, houdende regels inzake het raadgevend referendum (Wet raadgevend referendum).

onnodig lange opschorting van besluiten voorkomen. De drempel van 45.000 is, in verhouding tot het aantal kiesgerechtigden, (relatief) lager dan de drempel die wordt toegepast in de Wet raadgevend referendum. De gekozen drempels worden passend geacht vanwege de aard van de besluiten die provinciale staten gewoonlijk nemen: het zijn complexe besluiten die vaak een raakvlak hebben met of direct samenhangen met andere besluiten (al dan niet van andere overheden) en die de gehele provincie raken. De gevolgen van het terugdraaien ervan kunnen zeer groot zijn. Verder brengt een referendum enorme administratieve lasten en kosten met zich mee. Het moet zeker zijn dat een groot aantal burgers met een dergelijk besluit problemen heeft. De drempel van 45.000 is, zeker met het oog op eventuele digitale mogelijkheden, niet onmogelijk te halen, maar voorkomt wel 'kaping' van het referendum door een groep inwoners (bijvoorbeeld in het kader van een lokaal belang).

Er is voor gekozen om de handtekeningen uit eerdere rondes niet te laten meetellen bij latere rondes. De dubbelingen zouden er immers uitgehaald moeten worden. De verwachting is dat als er echt sprake is van controversie, burgers wel de moeite nemen om hun handtekening te plaatsen, zeker als dat op digitale wijze kan.

Eens per vier jaar zou er een evaluatie van de drempels kunnen plaatsvinden, zoals ook na een gehouden referendum. Een dergelijke evaluatietermijn is wenselijk met oog op de huidige digitale mogelijkheden en ontwikkelingen.

Drempel uitkomst

In de ontwerpverordening is een drempel opgenomen voor de geldigheid van de uitkomst. Er is gekozen voor een meerderheidsquorum dat gekoppeld is aan het aantal voor- en tegenstemmen. De uitslag geldt als een geldige raadgevende uitspraak indien een meerderheid zich daarvoor uitspreekt en deze meerderheid tenminste 30 procent bedraagt van het totale aantal kiesgerechtigden voor het referendum. Hiermee wordt aangesloten bij de aanbeveling uit het Evaluatierapport inzake het Oekraïne-referendum. Een dergelijke drempel gaat strategisch stemmen tegen. Er wordt niet gekeken naar de opkomst maar naar de daadwerkelijke steun voor een initiatief.

Financiële gevolgen

In de verordening wordt voor allerlei activiteiten de medewerking gevorderd van de gemeenten. Uit artikel 146 van de Provinciewet volgt dat provinciale staten in hun verordeningen medewerking tot de uitvoering daarvan van de gemeentebesturen kunnen vorderen. De kosten, verbonden aan deze medewerking, worden voor zover zij ten laste van de betrokken gemeenten blijven, door de provincie aan hen vergoed.

Als een referendum wordt georganiseerd op basis van deze verordening zullen gemeenten daar veel werk aan hebben en zullen zij kosten maken. Het gaat daarbij met name om kosten van de stemprocedure, zoals de kosten van verzending van de oproepingskaarten en stembiljetten, huur van stemlokalen en meubilair, presentiegelden voor stembureauleden, stembussen en ambtelijke kosten. Er is geen ervaring

met een provinciaal referendum, maar om een inschatting van de kosten te kunnen geven is er gekeken naar de uitkomsten van de evaluatie van het landelijk referendum over het Associatieverdrag met Oekraïne. In aanvulling hierop is een vragenlijst aan gemeenten verzonden, waarin zij zijn verzocht om inzicht te geven in onder andere de te verwachten (extra) kosten bij een dergelijk referendum. Uit het Evaluatierapport, in combinatie met de door gemeenten verstrekte informatie, volgt dat de te verwachten kosten die gemeenten zullen moeten maken bij schatting ten minste 5 tot 5,4 miljoen euro per referendum zullen bedragen. Bij een gecombineerde verkiezing zou het bedrag iets lager kunnen zijn, in verband met efficiëntievoordelen bij verzending van oproepingskaarten en stembiljetten en bij de bemensing van stembureaus. Aan een gecombineerde verkiezing zijn wel nadelen verbonden. Niet alle stemlokalen zijn bijvoorbeeld geschikt voor dubbele bezetting. Eventuele drukte bij het stembureau heeft mogelijk gevolgen voor de opkomst. Het is politiek onwenselijk dat een provinciaal referendum van invloed is op een verkiezingsopkomst. Drukke bij het stembureau brengt daarbij ook meer werkdruk mee voor de stembureauleden. Daarbij kan er verwarring bij de kiezer ontstaan, hetgeen voor meer fouten kan zorgen, waaruit weer meer telwerk en een latere uitslag kunnen voortvloeien.

Daarnaast zal de provincie zelf kosten maken, die worden ingeschat op zo'n € 500.000,00 (voorlichting en communicatie, vacatiegelden en reis- en verblijfkosten referendumcommissie, ambtelijke inzet/inhuur). In de verordening is niets bepaald over het verstrekken van subsidie aan voorstanders, tegenstanders en neutrale partijen. Het verstrekken van subsidie kan een nuttig effect hebben op het voeren van een debat over het onderwerp van een referendum. Hierover merken wij op dat er in het kader van de Algemene subsidieverordening Noord-Holland 2011 een uitvoeringsregeling vastgesteld kan worden zodra er een referendum georganiseerd gaat worden. Mocht zich de situatie voordoen, dan kunnen gedeputeerde staten al dan niet op verzoek van provinciale staten bezien of het wenselijk is om een uitvoeringsregeling vast te stellen op basis waarvan subsidie kan worden verstrekt voor activiteiten van voor- en tegenstanders van het besluit. Het ligt niet in de rede om subsidie te verstrekken aan initiatiefnemers in de fase van het inleidend en definitief verzoek om een referendum te houden.

Draaiboek Provincie

Uit de gesprekken met de gemeenten en de reacties op de vragenlijsten blijkt dat de gemeenten draaiboeken hebben voor verkiezingen die goed bruikbaar zijn voor een provinciaal referendum. Daar wordt in voorkomend geval bij aangesloten. De ontwerpverordening is zodanig gedetailleerd en uitvoerend van aard dat een intern provinciaal draaiboek op voorhand niet nodig lijkt. Indien gewenst kan in een later stadium alsnog op ambtelijk niveau een interne instructie worden opgesteld.

Communicatie over referendumverordening

In de ontwerpverordening is een minimumverplichting tot het geven van voorlichting opgenomen voor gemeenten. Deze minimumverplichting

houdt in dat de gemeenten gehouden zijn de tekst van een aan een referendum onderworpen besluit, gedurende vier weken voorafgaande aan de stemming voor een ieder gratis ter gemeentesecretarie beschikbaar te hebben. Het gaat hier uitsluitend om de tekst van het besluit, zonder nadere toelichting. Aangezien deze tekst veelal niet het meest geschikte middel is om op beknopte en overzichtelijke wijze informatie te verschaffen over de strekking van het besluit, is in de ontwerpverordening niet voorzien in huis-aan-huisverspreiding. Aansluiting is gezocht bij de Wet raadgevend referendum. Tevens is een verplichting opgenomen voor de referendumcommissie om informatie te verstrekken over een aan een referendum onderworpen besluit. De referendumcommissie heeft de vrijheid om zelf te bepalen op welke wijze deze informatieplichting het beste kan worden ingevuld. Hierbij wordt gedacht aan informatieverspreiding via internet en/of verspreiding van folders bij gemeenten

Samenstelling en taken referendumcommissie

Een onderwerp dat aan een referenduminitiatief wordt onderworpen ligt meestal politiek gevoelig. Daarom is het raadzaam om een onafhankelijke referendumcommissie te benoemen. De referendumcommissie heeft tot taak om als neutrale partij toe te zien op de organisatie en de uitvoering van het referendum. In de ontwerpverordening wordt uitgegaan van een ad hoc commissie, die pas wordt ingesteld nadat een geldige kennisgeving is gedaan. Een permanente referendumcommissie zou hoofdzakelijk een slapend bestaan leiden. Ad hoc kunnen deskundigen worden aangetrokken (bijv. leden van andere vergelijkbare commissies).

De referendumcommissie bestaat in de ontwerpverordening uit vijf personen, een voorzitter en vier leden. De commissieleden worden benoemd door gedeputeerde staten. De onafhankelijke referendumcommissie wordt ingesteld, zodra provinciale staten de beslissing nemen dat de ingediende kennisgeving is toegelaten. Leden van provinciale staten van Noord-Holland en personen werkzaam onder de verantwoordelijkheid van het provinciaal bestuur van Noord-Holland zijn uitgesloten van lidmaatschap van de commissie. In de ontwerpverordening zijn de taken van de referendumcommissie zo nauwkeurig mogelijk omschreven. De referendumcommissie stelt niet alleen de uitslag van de stemming vast, maar neemt ook kennis van en beslissingen over geschillen in verband met de stemming of de vaststelling van de uitslag.

Participatie gemeenten Noord-Holland

Provinciale staten hebben de uitdrukkelijke wens mee gegeven dat de Noord-Hollandse gemeenten worden betrokken bij de totstandkoming van deze verordening. Dit heeft ertoe geleid dat gesprekken zijn gevoerd met gemeenten waar hoofdstembureaus zijn gevestigd (Amsterdam, Haarlem). Verder zijn alle gemeenten van Noord-Holland schriftelijk geïnformeerd over het eerder genomen besluit van provinciale staten om te komen tot een nieuwe referendumverordening. Ook is aan alle gemeenten een vragenlijst toegestuurd, waar 54% van de

gemeenten op heeft gereageerd. De hierbij verkregen gegevens zijn meegenomen bij het schrijven van dit advies.

Uit de reacties is gebleken dat 35% van de reagerende gemeenten interesse heeft in een informatiebijeenkomst, mits deze plaatsvindt nadat de nieuwe verordening is vastgesteld door provinciale staten. Als provinciale staten een nieuwe referendumverordening vaststellen is het wenselijk om gemeenten hierover actief te informeren, bijvoorbeeld via een informatiebijeenkomst.

Een referendum dient los van reguliere verkiezingen georganiseerd te kunnen worden.

In de ontwerpverordening is bepaald dat binnen een week nadat het besluit van de referendumcommissie om een referendum te houden onherroepelijk is geworden, de referendumcommissie de dag van de stemming vaststelt, na overleg met gedeputeerde staten. Als dag van de stemming wordt een woensdag aangewezen binnen een termijn die aanvangt op de vijftachtigste dag en eindigt zes maanden na de dagtekening van het besluit. Het referendum kan los van de reguliere verkiezingen worden georganiseerd. Er is door gemeenten geen voorkeur uitgesproken voor een losse, dan wel gecombineerde organisatie van stemming.

Indien binnen genoemde termijn een of meer stemmingen voor een verkiezing van de leden van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, Provinciale Staten, de gemeenteraden of het Europese Parlement plaatsvinden, of een ander referendum op basis van deze verordening, kan als dag van de stemming voor het referendum worden aangewezen de dag van die stemming, onderscheidenlijk één van die stemmingen.

Evaluatie

In de ontwerpverordening is bepaald dat gedeputeerde staten binnen zes maanden na afloop van de periode waarin een eerste referendum is gehouden, aan provinciale staten een verslag zenden over de doeltreffendheid en de effecten van deze verordening in de praktijk.

Overig

Als provinciale staten een referendumverordening vaststellen dient het Reglement van Orde behorende bij de Referendumverordening voor de provincie Noord-Holland door gedeputeerde staten te worden ingetrokken.

Ten slotte

Het organiseren van een provinciaal referendum is een zeer kostbare aangelegenheid. Bovendien is er de vraag of een raadgevend referendum ertoe zal leiden dat de betrokkenheid van kiezers in het proces van beleid maken wordt vergroot.

Zoals bekend heeft de Wet raadgevend referendum de kiezer en de Nederlandse politiek niet gebracht wat ervan werd verwacht. Een

bindend referendum is voorlopig uit zicht.⁴ Er ligt nu een voorstel tot intrekking van de Wet raadgevend referendum bij de Tweede Kamer.

Verder zijn er andere mogelijkheden om burgers te betrekken bij beleidsvorming en wetgeving en kennis op te halen dan het raadgevend referendum. De provincie maakt gebruik van diverse vormen van burgerparticipatie waarbij aan burgers gevraagd wordt mee te denken of initiatieven voor te dragen.

Ten slotte merken wij op dat er vóór de zomer van 2018 een actieplan wordt verwacht ter versterking van de lokale democratie. Dit heeft de Minister van Binnenlandse Zaken bekend gemaakt tijdens het debat over de begroting van 2018. Er zijn drie speerpunten voor dit actieplan:

1. Het versterken van lokale bestuurders en volksvertegenwoordigers;
2. Het versterken van de verbinding tussen bestuur en burgers en
3. Het versterken van de weerbare lokale democratie.

De focus van het actieplan ligt bij de lokale democratie en ook de provincies en waterschappen worden, via de koepels Interprovinciaal Overleg en de Unie van Waterschappen, betrokken bij het actieplan.

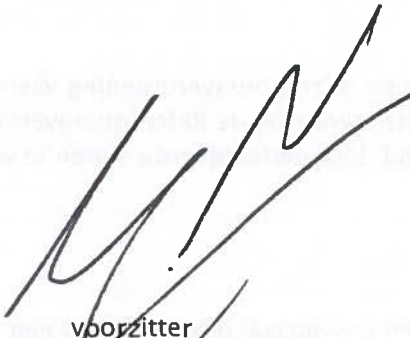
Het verdient aanbeveling om deze omstandigheden te betrekken bij de besluitvorming over een nieuwe referendumverordening. Daarnaast verdient het aanbeveling de huidige verordening wegens onuitvoerbaarheid in te trekken.

Met dit advies beschouwen wij de opdracht gegeven op 6 februari 2017 als afgehandeld.

Hoogachtend,

Gedeputeerde Staten van Noord-Holland,

provinciesecretaris
R.M. Bergkamp

voorzitter
J.W. Remkes

⁴ Er is geen politieke meerderheid voor een bindend referendum. Een daartoe strekkend initiatiefvoorstel (Van Raak) is op 23 november 2017 door de Tweede Kamer verworpen, Kamerstukken 34 724; handelingen II 2017/2018, nr. 26, item 15, p.1.